

Dijital Beşeri Bilimlerin İmkanları Işığında Dünden Bugüne Burjuva

Nefise Kahraman*

Eren Buğlalılar'ın titiz çevirisiyle İletişim Yayınları'ndan çıkan *Tarih ile Edebiyat Arasında Burjuva* (2015) adlı kitabında Franco Moretti, Dijital Beşeri Bilimler'in (Digital Humanities) imkanlarından yararlanarak edebiyat eleştirisine ve tarihçiliğine yeni bir soluk getirir. Kitabın giriş kısmında edebiyat ve tarih çalışmaları arasındaki ilişkiye değinen Moretti, edebiyat eserleri nasıl bir tarih anlatısı, ne tür bir kanıt sunar diye sorar. Cevabı ilk önce, burjuva olarak nitelendirebileceğimiz roman karakterlerinde arayan Moretti, bu karakterlerin içinden çıktıkları toplumun burjuvazisine dair "kesin doğrudan bir tarih ya da kanıt" sunmadıklarını söyler. Kapitalist modernleşme sancuları aynı anda hem Rusya'da hem İngiltere'de görülen koşturucu tarihsel olaylardır fakat edebi karakter analizi bu toplumların kendi burjuvazileri hakkında kesin veriler sunmaz. Aradığını üsluplarda bulduğunu söyler Moretti. Üsluplardan kastı düzyazıda yazarın kullandığı dilbilgisi yapıları (örneğin, bağ-fiiller) ve metinlerdeki çoğunluğu sıfatlardan oluşan birtakım

---

* University of Toronto, Centre for Comparative Literature, PhD Candidate,
nefise.kahraman@mail.utoronto.ca

sözcüklerdir (Moretti bunlara anahtar sözcükler adını verir). Kısacası “dilbilgisine ilişkin bilinçsizce üretilmiş şablonlar ve anlamsal çağrışımlar” (s.28) gibi dilin gizli kalmış bir boyutu burjuva kültürüne has özellikleri gözler önüne serecektir. Kitap boyunca beklenmedik bir şekilde şapkadandan tavşan çıkarır gibidir Moretti. Öyle ki, Viktorya dönemine ait sıfatları kastederek “dil önemsiz görünen ayrıntıları, büyük fikirlerin maskeleyiği sırları açığa çıkarır” (s.29) der. Peki nedir bu sırlar? “Yeni arzularla eski alışkanlıklar arasındaki ihtilaf, hatalı çıkışlar, çekinceler, ödümler; yani tek kelimeyle kültürel tarihin yavaşlığı”dır (s.29).

Moretti, Viktorya dönemi İngiliz edebiyatı başta olmak üzere Avrupa edebiyatının klasik eserleri üzerinde iz sürer. Peşine düştüğü kelimelerin tarih içinde kazandığı ve kaybettiği anlamlara odaklanır. Moretti'nin kelimelere, hatta kelime ölçüğünde eklere odaklanması savunduğu uzak okuma (distant reading) yöntemine ters düşüyormuş izlenimi verebilir. Bu yanılgıya düşmemek için “uzak okuma”nın anlamına bir göz atalım. Uzak okuma yüzlerce, hatta binlerce edebiyat metninin bir bilgisayar programında taranması sonucu elde edilen veriler üzerinde inceleme yapabilme, çıkarımda bulunabilme imkanı tanıyan bir araştırma yöntemidir. Bir bakıma teknolojinin imkanlarından yararlanılarak bir ya da birkaç araştırmacının uzun süren çalışmalar sonucu elde edeceği verilere bilgisayar ortamında kısa bir sürede ulaşılır. Metinlere bir nevi *uzaktan* bakılır ve haritaları çıkartılır.¹ Buna karşılık kitapta pek çok örneğine rastladığımız gibi elde edilen verileri Moretti alabildiğine yakından okumaktadır. Dolayısıyla Moretti'nin *Burjuva*'da uzak okuma ile yakın okumayı harmanladığını söyleyebiliriz. *Burjuva*'yı bilindik edebiyat eleştirilerinden ayıran da Moretti'nin bu metodolojik seçimidir işte. Bu da edebiyat eleştirisi alanında yeni bir yönelime işaret eder. Dijital Beşeri Bilimler'in (Digital Humanities) bünyesinde toplanan araç-

¹ Moretti'nin kurucuları arasında olduğu Stanford Edebiyat Laboratuvarı'nın yayımladığı raporlardan ikisinin çevirisini *Monograf*'ın 3. ve 4. sayılarında bulabilirsiniz. Bahsettiğim haritalandırma bu raporlarda görülebilir. Ayrıca, bu veriler bilgisayar ortamında zahmetsiz ve süratle elde ediliyor izlenimi verebilir. Oysa raporlarda ayrıntısıyla anlatıldığı gibi birçok ayrıntının beklenmedik pürüzler çıkardığı, zaman zaman elde edilen verilerin güvenilirliğinin sorgulandığı meşakkatli bir süreçtir söz konusu olan.

gereçlerin (çeşitli bilgisayar programları, yazılımlar vs.) edebiyat metinlerinin yorumlanmasında sunduğu imkanlar “uzak okuma” yöntemini belirler.

Moretti kitabın “Çalışan Bir Efendi” başlıklı birinci bölümünde “burjuva edebiyatının büyük klasiği” dediği Daniel Defoe’nun *Robinson Crusoe* (1719) romanına odaklanır. Romanın ilk yarısını “erken dönem uzak mesafe ticaretinin macera zihniyetinin mükemmel bir tasviri” (s.36) olarak yorumlar. Endüstri kelimesinin zaman içinde kazandığı yeni anlamlar gösterir ki, zekice çalışmanın yerini çok çalışmak almıştır. Az enerji harcayarak çok daha uzun süre çalışmak burjuvanın özelliklerinden biri haline gelmiştir. Bu minvalde *Robinson Crusoe* bir nevi kapitalist maceraperestten çalışan efendiye geçişin romanıdır. Macera kültürü zamanla yerini rasyonel çalışma ahlakına bırakmıştır. Bu romanda Moretti’nin üzerinde durduğu ilk anahtar kelime “faydalı” kelimesidir. Faydalı kelimesi gözardı edilemeyecek bir ısrarla tekrar tekrar kullanılmıştır. Örneğin, kendisi için “faydalı” olacak alet edevattan bahseder Robinson. Bu “faydalı” aletleri kullanarak çalışacaktır. Batık gemisinden çıkardığı aletler ancak çalışma sonucu “faydalı” hale gelecektir. Romanın hikaye edilişinde yazarın kullandığı dilbilgisi yapılarına ve kelime dizilişlerine odaklanan Moretti, şimdiye dek gözden kaçmış bir şeye dikkat çeker: Romanda olaylar, Horkheimer’in “araçsal akıl”, Weber’in “amaçsal rasyonalite” adını verdiği “neden-sonuç” ya da “araç-amaç” çerçevesinde gelişir. Örneğin, daha fazla avlayabilmek için barut ve saçma alır Robinson yanına; hasadını yaptığı mısırın bir gün daha verimli ürün vereceğini düşünerek çuval yerine büyük ve derin küfeler yapar (s.49). Örneklerde de görüldüğü gibi burjuva zihniyetinde faydalı olduğuna inanılan her araç ya da eylem “araç-amaç” bağlamında dolaşıma girer. En nihayetinde “araçsal akıl modern düzyazının önemli ilkelerinden biridir” (s.55) der Moretti. Kapitalist rasyonalizasyonun ve Avrupa sömürgeciliğinin izini “verimlilik” ve “konfor” kelimeleri üzerinden sürmeye devam eden Moretti, “çalışma kültürünün yaratılması, belki de burjuvazinin bir sınıf olarak elde ettiği en önemli simgesel başarıdır” (s.54) der.

Uzunca süre anlamı aynı kaldıktan sonra ani ve köklü değişimler geçirir sözcükler. Bu değişimleri tarihsel bağlamından koparma-

dan ele alır Moretti. Rahatlama, yardım, güçlendirme, cesaretlendirme anlamına gelen “konfor” kelimesinin 18. yüzyıl itibariyle “haz ve tatmin sağlayan şey”, günümüze yaklaştıkça “gündelik gerekliliklerin zevkli hale getirilmiş biçimi” anlamına gelmeye başlamasını nasıl açıklamalı? Neredeyse 100 yıl sonra sözcüğün ilk anlamlarından olan “rahatlama” anlamına bir geri dönüş var gibidir. Fakat bir farkla; bu kez “rahatlama” hastalıktan kurtularak değil çalışmaktan kurtularak sağlanır. “Birçok modern konforun doğrudan doğruya çalışmaktan kaynaklanan o ihtiyaca seslendiğini görmek şaşırtıcıdır: Dinlenme ihtiyacı” (s.60). Moretti, Robinson’un arzu ettiği ilk konforun bir sandalye olduğunu hatırlatır bize. Robinson’un sandalye arzusu, “konfor” kelimesinin, “lüks” ve “gereksinim”den farklı bir yerde durduğunun kanıtıdır.

Moretti’nin de dikkat çektiği gibi Robinson, hikayesini çok sayıda geçmiş zaman bağ-fiili kullanarak anlatır: “Direği ve yelkeni *takıp*, sandalı *deneyerek* çok iyi yüzeceğimi anladım”. İlk eylemin başarısı bir sonraki eylemi tetikler gibidir; ilerleme güdümlüdür. Weber’in *Protestan Ahlakı*’nda kapitalist birikim için sarfettiği sözleri hatırlatır Moretti; kapitalist birikim “daima yenilenen” bir faaliyet gerektirir (s.68). Bunun yanı sıra, bağ-fiilin “bitmişlik” ifade eden anlamına dikkat çeker Moretti. Bu dilbilgisi yapısı eylemlerin tamamlandığı ve geçmişin kontrol altına alındığı izlenimi uyandırır. Northrop Frye’dan yola çıkarak “devamlılığın ritmi” adını verir buna Moretti ve Defoe’nun düzyazı ritmini ölçülü, düzenli, ilerlemeye odaklı diye tanımlar. Büyümenin dilbilgisidir bu (s.69). Çağdaş ilerlemenin, kapitalist ruhun üslubudur Moretti’nin Defoe’da bulduğu. Kısacası Moretti, üslupla toplumsal sınıf arasındaki asırlık bağı, bağ-fiil kullanımı ve “ faydalı”, “konforlu” vb. gibi sıfatlara odaklanarak görünür kılar. Yani, tavşanı şapkadan tam olarak böyle çıkarır.

Kitabın “Ciddi Yüzyıl” başlıklı ikinci bölümü bir başka anahatar sözcükle açılır: Ciddi. Moretti bu kısımda Hollandalı ressam Vermeer’in tablolarındaki gülmeyen, vakur figürlere odaklanır ve bu figürlerin varlığını Vermeer’in “tür” resmi denilen resimle yaşadığı kopuşa yorar. Peki “ciddi” kelimesi edebiyatta ne anlama gelmektedir? Moretti’nin cevabı şöyle: “Ciddi, burjuvazinin egemen sınıf olma yolundaki halinin adıdır” (s.88).

Bu bölümde ağırlığı 19. yüzyıl edebiyatını işgal etmiş dolgulara verir Moretti. Dolgulardan kasıt gündelik hayata dair ayrıntılardır. Bir nevi gündelik olan ilginç olmayı başarmıştır. Romanlarda pek bir şey olmaz ama ayrıntıyla verilen gündelik hayat, romanı ilginç kılmaya yetmektedir. Peki ne olmuştur da gündelik hayata dair ayrıntılar roman evrenini neredeyse işgal etmiştir? Kişisel hayatın giderek artan düzenliliğine değinen Moretti, bu sorunun cevabını burjuvanın özel hayatında aramamız gerektiğini söyler. Dolguların 19. yüzyıl sonu romanlarında bu denli yaygınlaşmış olmasının sebebi yeni burjuva hayat düzenine uygun bir anlatı hazzı sunmalarında gizlidir. Fiziksel haz için gerekli olan “konfor”un hikaye anlatıcılığındaki karşılığı “dolgular”dır. Gündelik hayata dair ayrıntılardan oluşan dolgular roman evreninde anlatıya dönüşür. Moretti’nin deyişiyle “dolgular roman evrenini rasyonalize eder; süprizlerin az, maceranın daha da az olduğu, mucizelerin ise hiç olmadığı bir dünyaya dönüştürür.” (s.97) Moretti’ye göre dolgular burjuvanın büyük keşfidir. Bu bölümün sonlarına doğru romanlardaki betimlemelerin yoğunluğuna dikkat çekip 19. yüzyıl okuru için neden bu kadar ilgi çekici olduklarını sorar. Ne de olsa dolgular zaten romanın ritmini düşürmektedir. Bunun üzerine romanın ritmi bir de betimlemeler aracılığıyla yavaşlatılır (s.107). Peki neden? Çünkü bu yolla roman; yemekler, ofis planları, piyano dersleri, evle iş arası yolculuklar (s.96) gibi tekrarlanan faaliyetlerin belirlediği burjuva hayat düzeninin ritmine ayak uydurmaktadır. 19. yüzyıl gerçekçi romanı, burjuva varoluşu ve muhafazakar inançlar gibi temelde farklı ideolojik sistemler arasında uzlaşma yaratma gayretindedir (s.109-10). Moretti’nin betimlemeler ve dolgulara odaklanarak gün yüzüne çıkardığı, romanın nasıl da burjuva hayatının ritmine ayak uydurduğudur.

Kitabın “Sis” başlıklı üçüncü bölümünde Moretti, Viktorya dönemi romanlarındaki sıfat bolluğuna dikkat çeker. “Güçlü” sıfatının nitelendirdiği isimlere bakar. Robinson Crusoe’da bu sıfat çoğunlukla somut şeyleri nitelerken yüz elli yıl sonra Elizabeth Gaskell’in yazdığı *Kuzey ve Güney* (1854) romanında irade, istek, arzu, hakikat gibi kelimeler için kullanılır olmuş. 1859 yılında yazılmış *Self-Help* kitabında ise “güçlü” sıfatı sıklıkla irade, yaratıcı yetenek, iç güdü, meyil, ruh gibi kelimeleri niteler. Yani zamanla sıfatlar eğretilmeli hale gel-

miş ve “güçlü irade” örneğinde olduğu gibi duygulara ilişkin olumlu ya da olumsuz kanaat bildirmeye başlamış. “Dolayısıyla anlamları ve daha da önemlisi *doğaları* değişmiştir” (s.147) der Moretti. Yani sıfatlar betimlemeden çok değerlendirme yapmak için kullanılmaya başlanmış. Sıfatlar bir nevi değer yargıları haline gelmiş. Bu noktada Stanford Edebiyat Laboratuvarı’nda yürüttükleri bir çalışmadan bahis açar Moretti. 19. yüzyıl İngiliz romanlarındaki “soyut değerler”, “ahlaki değerlendirmeler” ve “hisler” gibi anlamsal alanların kullanım sıklığındaki düşüşü haritalandıran bu çalışmada hislere ve ahlaki değerlendirmelere Viktorya dönemi edebiyatında daha az yer verildiği sonucu ortaya çıkmış. Bu bulgu Moretti’yi ikna etmese de açıklanabilir bir sonuçtur; her şeyden önce sonuç değer yargılarının 19. yüzyıl kurgusunda birden fazla biçim aldığı göstermektedir. Öncelikle sıfatların sıklıkla kullanılır hale gelmesiyle “hem daha kapsamlı (çünkü sıfatlar artık her yerdedi) hem de daha dolaylı olan ikinci bir yargı türü kullanılır hale gelmişti” (s.148). Bunu belli bir zihniyetin tipik göstergesi olarak nitelendirir Moretti; ahlaki değerler kendi başlarına ön plana çıkmazlar çünkü bu değerler duygularla ayrılmaz bir şekilde karışmışlardır (s.150). Moretti buna “etik-duygusal karışım” adını verir. İşte bu etik-duygusal karışım Viktorya dönemi sıfatlarına gerçek anlamını veren şeydir. “Viktorya dönemi sıfatları: Etik berraklık az, duygusal güç ise yüksek; daha az kesinlik, daha fazla anlam” (s.150). Öyle ki Viktorya dönemi sıfatlarının tamamen anlamla ilgili olduğu bile söylenebilir. Gerçeklerin üzeri (ahlaki) değer yargılarıyla kaplanmış ve bu durum sıfatları dönemin kültürünün bir örneği haline getirir (s.150). Peki anlamı her şeyden daha itibarlı konuma taşıyan nedir? Bu sorunun izini de bir başka kelime üzerinden sürer Moretti. “Ağırbaşlı” kelimesine odaklanır. “Ağırbaşlı” kelimesi zaman içinde ciddi kelimesini tabiri caizse tahtından etmiştir. Bunun nedeni kelimenin anlamında gizlidir; eylemin sonuçlarından ziyade hangi ruh haliyle yapıldığını betimlemektedir “ağırbaşlı”. Yani kişinin kendi oluşuyla ilgili bir duruma işaret eder, ahlaki bir unsur içerir. Ciddi kelimesiyle karşılaştırıldığında ağırbaşlı kelimesi yüklendiği duygusal-etik anlam katmanıyla burjuva edebiyatında daha çok tercih edilir hale gelmiştir. Erken dönem burjuvayı Viktorya dönemi burjuvasından ayıran özellikler bu

sıfatlarda gizlidir ve sıfatlar aracılığıyla gerçekliğin üzerine eğretilmeli bir peçe örtülmüştür (s.155). Modern dünyayı “anamlı” kılmak için pek çok yol var, der Moretti. Anlam, kesinlikten daha önemli hale gelmişse ve erken burjuvazi, tabiri caizse bir bilgi ehli olmuşsa, Viktorya dönemindeki inkar ve duygusallık onu bilgiden korkan ve nefret eden bir varlığa dönüştürmüştür (s.155).

“Ulusal Şekil Bozuklukları’: Yarı-Çevredeki Dönüşümler” adlı dördüncü bölümde Moretti, Fransız yazar Balzac’ın *Kayıp Hayaller* (1837) romanı ile Brezilyalı yazar Machado’nun *Ölümünün Ardından Bras Cubas’ın Hatıratı* (1881) adlı romanlarından yola çıkarak “burjuva gerçekliğinin kişisel keyfiyeti”nden bahis açar. Bu durumu en iyi açıklayan kelime “kapis”tir. “Amacında hiçbir süreklilik” sergilemeyişiyle kendini belli eden “kapis”, burjuva gerçekliğini tanımlar. Kapis aynı zamanda romanların anlatı temposu üzerinde de etkilidir; kapisli bir burjuvanın amaçlarında hiçbir süreklilik sergilemeyişi gibi bu tür karakterleri merkezine almış romanların olay örgüsü de birçok ufak bölüme ayrılmıştır: “Bir iki sayfa içinde bir tema ortaya atılır, geliştirilir, abartılır ve bir kenara bırakılır. Her bölümün sonunda, kapisin etkisiyle geriye dönülüp neler olup bittiğine bakılır ve omuz silkilir” (s.170).

Peki nasıl oluyor da, Balzac ve Machado örneğinde olduğu gibi, farklı coğrafyalarda yazılmış öykülerin anlatı temposu bir akrabalık bağı sergileyebiliyor? Moretti bu durumu kapitalist sistemin dinin emirlerini gölgelemeye başlamasıyla açıklar ve “eski metafizik ile yeni nakit bağı” arasındaki tuhaf kucaklaşmaya değinir. Kapitalizm ile din eksenli metafizik inançların romanlardaki “çatışmalı bir aradılığı” (s.172) ve bu bir aradılığı bünyesinde toplamış burjuva karakterler, Moretti’nin kitabın giriş kısmında da dediği gibi, içinden çıktıkları toplumun burjuvazisine dair “kesinlikle doğrudan bir tarih ya da kanıt” sunmazlar belki ama dünya edebiyatını karşılaştırmalı bir eksende okumak için uygun bir zemin sunarlar. Moretti, ilerleyen sayfalarda Roberto Schwarz’dan alıntıyla sermayenin grotesk ve yıkıcı yürüyüşünün yarattığı “ulusal şekil bozuklukları”ndan dem vurur. “Ulusal şekil bozuklukları” şu şekilde örneklendirilebilir: Batı’nın fikirleri (Alman bilimi, İngiliz aritmetiği vs.) Rus edebiyatında “tekinsiz bir şekilde radikalleştirilir, öyle ki yıkıcı gizil

güçleri açığa çıkar” (s.192). Özgün bir karışımdır elde edilen. Denilebilir ki, dördüncü bölümün başlığına da taşıdığı “ulusal şekil bozuklukları”na odaklanarak Moretti dünya edebiyatını karşılaştırmalı olarak okumaya koyulur.

“İbsen ve Kapitalizmin Ruhı” adlı son bölümde burjuva dünyasına yalın bir şekilde odaklandığını söylediği Ibsen’in eserlerini ele alır Moretti. Moretti’ye göre Ibsen’in oyunları burjuva yüzyılına ilişkin büyük “hesaplaşmalar”dır (s.194). Ibsen’in oyunlarında işçi sınıfına mensup karakterlere pek az rastlanır. Moretti bu durumu tuhaf bulur çünkü 19. yüzyıl sonu sendikaların, sosyalist partilerin ve anarşizmin Avrupa politikasının çehresini değiştirdiği yıllardır (s.195). Oyunlarda işçi sınıfına mensup karakterlerin seyrekliğini Ibsen’in burjuvazinin kendi iç çatışmasına odaklanmak isteyeşine bağlar Moretti. Bu bölümde anahtar sözcükler peşine düşülmez. Her yana yayılmış, “ortamı asla netleşmeyen, kaçamak bir gri bölge”den bahseder Moretti. “Bu gri bölge Ibsen’in burjuva yaşamına ilişkin duyduğu bir sezgidir” (s.195). Gri bölgede sır saklama, sadakatsizlik, iftira, ihmal, yarı doğrular vardır (s.196). Bütün bu eylemler için genel bir kavram yok, der Moretti. Tam da bu sebeple, önceki dört bölümde yaptığı gibi burjuva değerlerinin ipuçlarını veren anahtar sözcükler peşinden gidemez. Gri bölgeyle ne anlatmak istediğini açıklamaya şu şekilde devam eder: Gri bölgede şüpheli eylemler kuşkuyla sarmalanır (s.197), kazalar birbirini kovalar, gözden kaçması mümkün olmayan, yılan hikayesine dönmüş yalanlar hayatın ta kendisi olup çıkar (s.197). Gri bölge bir sis gibi her yanı kaplamıştır. Bu gri bölge, kendini haklı çıkarmak için burjuvazinin dünyaya sunduğu değer olan ve burjuva sınıfını diğer sınıflardan ayıran dürüstlüğü üzerine gölge düşürür (s.198). Dürüstlüğü bir burjuva fazileti olarak ön plana çıkarılışını kapitalizmle olan kusursuz bağına atfeder Moretti: “Piyasa işlemleri güven gerektirir, dürüstlük bunu sağlar ve piyasa da ödüllendirir. Dürüstlük *işe yarar*” (s.198). Oysa Ibsen’in tiyatrosunda karşımıza çıkan burjuva karakterler başka bir tablo çizer: “Entrikalar, manipülasyon, vicdan, esnek bir ahlak... Gri bölge” (s.198). Peki nedir Ibsen’in meselesi? Ibsen’e gri bölgede çekici gelen nedir? Sanıldığı gibi dürüst ve sahtekar burjuva arasındaki uzlaşmaz çelişki değildir (s.199). Cevap, gri bölgenin burjuva

yaşamının çözünmemiş uyumsuzluklarını mutlak bir açıklıkla ortaya çıkarmasında gizlidir (s.203). Burjuva yaşamı çatışmalarla değil, uyumsuzluklarla doludur ve bu durum hem sinir bozucu hem rahatsız edicidir.

Hatırlarsak, burjuvayı üsluplarda yani düzyazıda (çoğunlukla sıfatlardan oluşan anahtar sözcükler, dilbilgisi vs.) bulduğunu söylemişti Moretti. Ibsen'in oyunlarındaki gri bölge başlı başına bir üsluptur ve bütün bir burjuva yüzyılıni ifşa eder: Ibsen'in oyunları hem Sanayileşme öncesinde ayrıntılara ve gerçeğe odaklanan burjuvanın üslubunu hem de hayal gücüne prim veren ve mümkün olanın peşinden giden Sanayileşme sonrası burjuvanın üslubunu bir arada bulundurur fakat bir çelişki değildir sunduğu. 19. yüzyıl sonu burjuvası Robinson Crusoe gibi geçmişini kayıtlar altına almaya çalışmaz; geleceği cesurca şekillendirmeye çalışır, "kurgular", uzak geleceğe bakar (s.210). Kapitalizmin çemberinden geçmiş bu Sanayileşme sonrası devrinin burjuvası karşısında erken dönem burjuva gerçekçiliğinin düştüğü aciz durumu gözler önüne serer Ibsen.

Moretti'nin argümanını desteklemek üzere alıntılardığı kaynaklar zaman zaman serbest çağrışım yoluyla metne dahil olmuş izlenimi verse de, burjuva kültürünü tamamlanmamış bir tasarı olarak gören, geçmişin bilgisini günümüzün eleştirisi için kullanmak isteyen bir edebiyat tarihçisinin ufuk açıcı eseridir *Tarih ile Edebiyat Arasında Burjuva*.

Son olarak şunları söyleyebiliriz: Dijital ortama aktarılmış kulliyatlardan yararlanılarak elde edilen sıklık analizleri (frequency analysis), en basitinden belli kavramların belli bir coğrafyada ve zaman diliminde yazılmış kitaplarda hangi sıklıkta ve bağlamda kullanıldığının tespit edilmesine imkan tanır. Bu durum sadece edebiyat çalışmalarına değil tarihten sosyolojiye kadar pek çok disipline yeni bir araştırma yöntemi sağlaması açısından gözardı edilemez bir öneme sahip. Yine de bu tür çalışmaların İngilizcenin başı çektiği belli başlı Avrupa dillerinin egemenliğinde oluşu akla şu soruyu getiriyor: Günümüzde Dijital Beşeri Bilimler'in sunduğu olanaklar Avrupa ve Kuzey Amerika merkezli araştırmalarda artan sıklıkta kullanılırken dijital ortamda yeterli veri tabanlarının bulunmadığı ya da dijital beşeri bilimler alanındaki çalışmaların yeterli teşviki görmediği, hali-

le Dijital Beşeri Bilimler’in nimetlerinden yeterince yararlanamayan ülke akademileri için bu durum ne ifade ediyor? Dijital Beşeri Bilimler çatısı altında toplanabilecek çalışmalara göz attığımızda Kuzey Amerika ve Avrupa merkezli hiyerarşik bir yapılanmayı fark etmek güç değil.² Bu durumun yaratacağı olası sonuçlar tartışılmaya değer.

KAYNAKÇA

Moretti, F. (2015). *Tarih ile Edebiyat Arasında: Burjuva*. Eren Buğlalılar (Çev.). İstanbul: İletişim.

Tüfekçi, Ş. (2015). Yazınsal çalışmalarda dijital yönelimler. *Monograf*, 4. http://www.monografjournal.com/wp-content/uploads/2015/08/5.sevket_tufekci.pdf

---

² Şevket Tüfekçi, *Monograf*’ın dördüncü sayısında yayımlanan makalesinde “Türkiye’de İnsani Bilimlerde Dijital Yönelimler” başlığı altında dil olarak Türkçenin esas alındığı araştırmalardan söz açar. Daha çok üniversitelerin bilgisayar mühendisliği bölümlerinde gerçekleştirilen araştırmaların sayısındaki artışa dikkat çeken Tüfekçi, yazar tanıma, metin sınıflandırma/kümeleme vs. çalışmalara imkan tanıyan *Kemik Doğal Dil İşleme Grubu*’ndan (Bkz. <http://www.kemik.yildiz.edu.tr/?id=1>) ve Çetin Altan ile Yaşar Kemal’in eserlerini içeren bir külliyatın karşılaştırmalı incelenmesi sonucu yazma biçimlerinin zaman içinde nasıl değiştiğine odaklanmış bir araştırmadan bahseder. Tüfekçi önemli bir noktaya değinir: Tıpkı Kuzey Amerika ve Avrupa’daki gibi Türkiye’de de bu tür araştırmalar bilgisayar bilimi uzmanlarının başlatılmıştır fakat Türkiye’de uzmanlar arasında (örneğin bu alanda çalışan bilgisayar mühendisleri ile edebiyat alanında uzmanlaşmış araştırmacılar) bilgi alışverişi ve ortak çalışmaların yokluğu dijital beşeri bilimlerin gelişmesini sekteye uğratmaktadır (115-117).